

УДК 930.001

Галів М. Д.

РЕЛІГІЙНО-КОНФЕСІЙНІ ВІЗІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ НАРАТИВІ (друга половина XIX – початок XX ст.)

У статті проаналізовано прояви релігійно-конфесійних візій, рефлексій та стереотипів в українському історико-педагогічному наративі другої половини XIX – початку XX ст. Зроблено спробу експлікувати ставлення авторів – істориків освіти і педагогіки – до релігійного питання, представників православної, греко-католицької, католицької церков і конфесій. Показано, що праці українських істориків педагогіки окресленого періоду позначилися здебільшого високою оцінкою ролі релігії в суспільстві та діяльності церкви і духовенства щодо розвитку шкільництва. Виявлено, що особливістю “релігійних” інтерпретацій вчених Наддніпрянської України, істориків освіти, була їх відверто проправославна і водночас антикатолицька позиція. Причому ця тенденція виявлялася у представників різних методологічних культур і “стилів мислення”: романтиків, пізніх романтиків і позитивістів.

Ключові слова: релігійно-конфесійні візії, православ'я, католицизм, український історико-педагогічний наратив

Епістемологічні і теоретико-методологічні зрушення у філософському осмисленні наукового знання, які відбулися в останні десятиліття XX ст., привнесли до української історико-педагогічної науки розуміння наративності історіописання, його залежності від позаджерельного знання учених. Власне у структурі позаджерельного знання значне місце посідають релігійно-конфесійні візії як складова частина суспільних рефлексій, стереотипів та історичної пам'яті. Безумовно, на еволюцію українського історико-педагогічного наративу значний вплив справили релігійно-конфесійні знання і цінності авторів – професійних і не завжди дослідників-нараторів. Тож уважаємо, що артикуляція релігійно-конфесійних візій в педагогічному історіописанні потребує окремого дослідження.

Про вплив релігійних традицій, а також соціокультурного середовища на історико-педагогічні праці відзначали Н. Гупан [4], О. Сухомлинська [14] та ін. Значення конфесійних візій, рефлексій та стереотипів у системі позаджерельного знання, їх вплив на постановку наукових питань, формулювання проблем, відбір джерел і конструювання історичного наративу підкреслював Є. Топольський [15]. Окреслила конфесійні імплікації в українській позитивістській історіографії харківська дослідниця О. Богдашина [2]. Філософське осмислення проблеми виникнення та функціонування релігійно-конфесійних стереотипів розкрито у

дослідженнях Е. Проценко [13] та В. Жолдокова [6]. На жаль, на сьогодні немає спеціальних досліджень, які б експлікували прояви релігійно-конфесійних візій, рефлексій і стереотипів у вітчизняному історико-педагогічному наративі окресленого періоду.

Мета статті – проаналізувати прояви релігійно-конфесійних візій в українському історико-педагогічному наративі (друга половина XIX – початок XX ст.).

Український історико-педагогічний наратив постав у середині і другій половині XIX століття і сформувався здебільшого як наратив позитивістський із вкрапленнями романтизму (згодом неоромантизму), кантіанства (неокантіанства) та інших інтелектуальних течій. Значний вплив на нього справила ідеологія лібералізму [3], а також піднесення національного питання в суспільно-політичних умовах Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій. Водночас автори історико-педагогічних наративів репродукували у своїх працях традиційно усталені в суспільстві рефлексії та стереотипи щодо представників інших релігій та конфесій, минушина яких різною мірою становила сферу їх наукових зацікавлень.

Зауважимо, що основою релігійно-конфесійних візій є спрощене, емоційно забарвлене уявлення представників одного віросповідання про adeptів іншого, при чому перші майже завжди бачать себе “на правильному шляху”, а других часто трактують як: 1) “душі, що заблукали”; 2) осіб, що невстигли пізнати “істину правдивої віри” і потребують місіонерського втручання та навернення на “праведну дорогу”; 3) “вовків в овечих шкурах”, які прагнуть насиллям і пропагандою звести з “істинного шляху”, прилучити до своєї “єресі” чи “схизми”; 4) добрих і моральних людей, які не завдають шкоди і мають право на власні релігійні вірування. Причому останній стереотип для окресленого періоду був скоріше винятком, мав індивідуальний характер й спостерігався в регіонах із релігійно змішаним населенням.

Українські вчені досліджуваного періоду, серед них й історики освіти та педагогічної думки, будучи здебільшого переконаними християнами, еkleктично поєднували релігійну віру з науковими, зокрема позитивістськими ідеями. “Учені, – наголошує О. Богдашина з приводу поглядів вітчизняних істориків-позитивістів, – здебільшого пов’язували успіхи суспільного прогресу і цивілізаційного розвитку з обмеженням ролі релігії та церкви в суспільному житті. При цьому науковці (за деякими винятками) не виступали проти релігії та церкви як суспільного явища. Переважна більшість істориків високо оцінювала роль релігії в суспільстві та лояльно ставилися до церкви” [2, с. 80]. Цю думку цілковито можна екстраполювати на характеристику поглядів українських істориків освіти другої половини XIX – початку XX ст. Більшість з них позитивно оцінювали

діяльність церкви і духовенства щодо розвитку шкільництва. Так, В. Мочульський з пієтетом описував функціонування Полтавської духовної семінарії, називаючи її “благодійним розсадником” “достойних пастирів церкви” [9, с. 12].

Особливістю релігійних інтерпретацій значної частини вчених Наддніпрянської України, істориків освіти, була їх відверто проправославна і водночас антикатолицька позиція. Представник романтичного історіописання Н. Лаврівський, транслюючи у своєму наративі “О древне-русскихъ училищахъ” (1854 р.) ідею про “дух Християнства” як цілковито адекватну давньоруській ментальності культурно-духовну традицію, зазвичай позитивно оцінює вплив візантійського православ’я [8, с. 9, 6]. Наголошуючи на тому, що Візантійська імперія успадкувала класичну освіту, автор підкреслив її “велику світову” місію передачі просвіти зі сходу на захід [8, с. 68]. Тож, автор підносив східну православну релігійну традицію, як основу європейської та слов’янської культури й освіти. Така інтерпретація дала вченому можливість розгорнути критику західного католицизму як певного відступу від історичної традиції, що розвивалася за уявно сконструйованою ним віссю “античний світ – Візантія – новоєвропейські і слов’янські народи – Росія”.

Специфічним прикладом позиції Н. Лаврівського є трактування ним слов’янської Польщі як первісно православної країни, що потрапила під вплив ворожої “католицької пропаганди”. “У теперішній час, – писав учений, – навряд чи можна сумніватися, що в Польщі початково була віра православна, яка проникла туди ще в часи Апостольської діяльності Слов’янських Просвітителів (Кирила і Мефодія. – М. Г.), а тому неможна сумніватися і в тому, що перші насінини православ’я і там зміцнилися за допомогою шкіл. Але ще більше відомо, що ще в середині X століття проникло в Польщу латинство, подолато православ’я і, звісно, не запізнило звернути на свою користь існувавші опори останнього, так, що древні відомості про урядові розпорядження на користь народної освіти відносяться до Латинських шкіл” [8, с. 92]. Підставою для такої думки стала публіцистична стаття анонімного автора “Про початки християнства в Польщі”, опублікована в “Журналі Міністерства Народної Освіти” (1842) [11, с. 1-46]. Загалом у такому трактуванні виявлявся вплив російської державної ідеології того часу. Російській імперії на XIX ст. належала більшість колишніх польських земель, тож знаходилося чимало політиків та “науковців”, які, намагаючись довести історичну справедливість і закономірність таких політичних реалій, шукали будь-яких підстав для доказу того, що Польща, як слов’янська і начебто початково православна країна, повинна бути інтегрована до православного світу, опорою і провідником котрого вважалася держава Романових. Відтак, із цієї

площини, запровадження християнства західного зразка в Польщі 966 р. трактувалося як злісний насильницький акт над “православними поляками”. Традиційно у такому дискурсі католицизм поставав у негативному світлі, таврувався як “латинство”, яке порушило первісну православну благоденственність польського народу. Услід за тим, інтенційно закладалася думка, що історична справедливість повинна бути відновлена і полякам слід повернути їх первісну християнську віру – православ’я, у тому числі і через школу.

Подекуди Н. Лаврівський вдавався й до відвертих антипольських і протикатолицьких пасажів, трактуючи проповідування католицького християнства як “католицьку пропаганду”, яка починає свій шлях біля “порогів шкіл” [8, с. 94]. У цьому річищі православну педагогічну традицію тлумачив як вияв християнського гуманізму, а католицьку показував крізь призму фіксації жорстких методів виховання. Так, учений наводив цитату зі Степенної книги, де описано “факт” повчання православним митрополитом Михайлом учителів щодо дисципліни учнів, яка має будуватися на любові, а не жорстких покараннях. На основі цього, виводив думку про відступання православним давньоруським духовенством і вчительством ідеї шкільної дисципліни, котра будувалася б на євангельській слухняності та любові із заборону вдаватися до суворих засобів [8, с. 102]. Слова митрополита Н. Лаврівський використав й для того, щоб підкреслити начебто конфесійно-цивілізаційну різницю у цінностях, гуманності, шкільному вихованні. Дослідник уважав, що ця обставина яскраво вказує на те, який дух панував у давньоруських школах, на його різку відмінність від стилю монастирських шкіл того часу на Заході, де навчали за допомогою “virga” і “scutica”.

Католицьке шкільництво зображали в негативних фарбах й пізні романтики (передпозитивісти) Г. Данилевський та А. Андріяшев, котрі видали свої історико-педагогічні наративи у 1860-х рр. Перший з них, пишучи про поширення шкільництва в Слобідській Україні, наголошує що воно, будучи привнесеним переселенцями з-за Дніпра на початку XVIII ст., початково носило “латинсько-польський схоластичний характер як витвір релігійних смут і унії” [5, с. 292]. Цим автор надавав західній традиції організації шкіл в Україні характер явища чужинського, неприродного та ще й хисткого через історичну ґенезу зі “смути”. Його сучасник А. Андріяшев у 1865 р., спираючись на матеріали О. Шафонського критично описує методи і результати навчання в Чернігівській латинській школі другої половини XVIII ст. “При такому шкільному навчанні потрібно було здорової і міцної голови людей того часу, щоб остаточно не отупіти і не зробитися людиною односторонньою, нічого не бачачою з-за латини” [1, с. 3]. Бачимо, отже, що й звичайне викладання латини у вітчизняному навчальному закладі трактувалася дослідником як негативна педагогічна традиція запозичена з одіозного для автора католицького Заходу.

Ще гіршими А. Андріяшев назвав місцеві парафіяльні школи – “кість

від кості латинської школи” [1, с. 3]. Осудливе ставлення до латинської школи і навіть латини як мови і предмету навчання позначилося на трактуванні автором будь-яких пов’язаних з ними освітніх осередків (зв’язок полягав у тому, що священники, дяки та інші парафіяльні вчителі здобували освіту саме в Чернігівській латинській школі) як чогось “ще гіршого”, навіть коли йшлося про парафіяльні школи.

Позитивістська традиція, попри повсякчас декларовані сцієнтиський підхід та принцип об’єктивності, не привнесла нових трактувань істориків педагогіки до вже усталених, традиційних стереотипів й оцінок релігійно-конфесійної ідентичності. Зокрема, київський історик-позитивіст Я. Шульгин (учень В. Антоновича та М. Драгоманова), пишучи у 1891 р. про школи Правобережної України середини XVIII ст., з осудом ставиться до Берестейської унії 1596 р. (називає її “мнимою” – уявною, несправжньою), поширення католицизму і єзуїтського шкільництва. Учений з пієтетом відгукувався про Петра Сагайдачного, Іова Борецького й особливо Петра Могили, які, за його словами, “вивили саму широку протидію католицькому наступу на православ’я і руську народність” [16, с. 98]. Про братські школи говорить як противагу єзуїтській педагогічній традиції, а запозичення ними схоластичної освіти, котра практикувалася єзуїтами, оцінює негативно, зазначаючи: “не краще позичили тоді наші школи із західної Європи” [16, с. 98-99]. Засуджуючи “католицький польський фанатизм”, Я. Шульгин піднесено ставиться до православної Київської колегії, яка хоч і “з латинською мовою і західноєвропейською латинською наукою”, все ж “продовжувала світити в темряві” [16, с. 100].

Сублімоване ставлення до православ’я спонукало Я. Шульгина поблажливо оцінювати, наприклад, вчинки учителя Градовського, який у XVIII ст. служив вихователем дітей в польських шляхетських родинах, але не відступив від православ’я навіть під загрозою тортур у Кодні [16, с. 111]. Подібно, констатуючи відомий з документальних джерел факт використання православним священником Зражевським двох дітей, які навчалися в парафіяльній дяківській школі (XVIII ст.), для праці у власній вінниці-гуральні, учений не вельми дорікає панотцеві. Наголошуючи, що Зражевський – “цілком переконаний православний священник”, котрий “безстрашно відстоював свою віру”, історик раптом акцентує увагу на тому, що навчання в православних дяківках погіршилися в умовах наступу “католицької пропаганди” [16, с. 116]. Тож, Я. Шульгин усю вину покладає на католиків з їх “пропагандою” (цим терміном автор свідомо принижує проповідницьку діяльність представників католицької церкви), а не на православних священників, які всього лишень “менш ґрунтовно розуміли значення шкільної науки для православних” [16, с. 116].

Сучасник Я. Шульгина В. Мукалов, хоч і не був послідовним

позитивістом, проте дотримувався традиційного для прихильників позитивістської доктрини фактологічного стилю наративізації дослідження. Коли ж мова заходила про католицький вплив на шкільництво Правобережжя (котре він досліджував), учений раптом відступав від переважного опису фактів й вдавався до оцінок, продиктованих антикатолицькими упередженнями. Так, говорячи про братські школи, він без посилання на джерела сформулював головну мету цих православних навчальних закладів кінця XVI–XVII ст. – “приготування людей, здатних боротися з католицьким духовенством” [10, с. 5]. Звісно, тут бачимо авторську інтерпретацію завдань братського шкільництва крізь призму власних цінностей і переконань.

Автор позитивістського наративу з історії освіти м. Кам'янця-Подільського учитель А. Панасюк (1904 р.) також використовував антикатолицьку риторичку. “До 1773 р., – писав він, – народна освіта була справою вільної професії. Цим скористалося католицьке духовенство: з метою латинсько-польської пропаганди наприкінці XVI і на початку XVII століття школами заволоділи єзуїти, в середині ж XVII століття до них приєдналися піари, а в кінці цього ж століття – базиліани. На щастя для руської народності ці школи ігнорували нижчий прошарок народу – міщан і селян” [12, с. 5]. Знову виринуло кліше “католицької (латинської) пропаганди”, яким принижувалася місіонерська діяльність католиків. Неувагу ж католиків та уніатів до нижчих прошарків українського суспільства автор уважав за щастя, маючи на увазі, що міщан і селян оминуло окатоличення, яке, на переконання автора, неминуче несли школи єзуїтів, піарів, василіан.

Прагнучи довести наявність православних народних шкіл у Кам'янці-Подільському в часи Речі Посполитої, А. Панасюк вдається до позаджерельних (визнаючи, що “свідчень немає”), а відтак бездоказових конструкцій. Патетично зауважуючи, що “православні (у місті. – М. Г.) до останніх днів XVIII століття міцно стояли за свою віру і незалежність”, автор переконує: “потрібно важати, що засоби для стійкої боротьби почерпувалися саме зі школи і при тому початкової” [12, с. 5].

Дещо схожі погляди щодо впливу православ'я і католицизму на минувшину українського шкільництва декларували й західноукраїнські дослідники, зокрема, буковинський педагог і публіцист І. Карбулицький в наративі “Розвій народного шкільництва на Буковині” (1907). У ньому, проте, немає пієтету до православного чи греко-католицького духовенства, – автор здебільшого виявляв антиклерикальні оцінки, протиставляючи духовенство народу і народній просвіті. Це бачимо із судження про діяльність австрійського імператора Йосифа II, який, за словами дослідника, “опікував ся народньою освітою” і поки зупиняв “дух клерикалізму” – доти ще “розв'язав народної школи в Австрії усміхалася красша доля” [7, с. 27]. Водночас І. Карбулицький все ж більш різко

критикує латинське духовенство, порівняно з православним, засуджує переслідування і латинізацію православних учителів [7, с. 28, 32]. Діяльність же православної консисторії в Чернівцях характеризує доволі стримано, вважаючи, що вона “великих заслуг не положила ... около розвою народної школи на Буковині” [7, с. 36]. При цьому буковинський вчений цікаво потрактував діяльність заснованої в Чернівцях 1784 р. коштом православного релігійного фонду тривіальної школи: “І пізнійше, коли ширилась у нашій країні польонізація, стояла та православ. школа кріпким заборолом против змагань лат. консисторії, бо православні люди мали до сеї школи велике довіря не лише з тої причини, що вона була православною, але й тому, що ся школа славила ся довгі часи добрим устроєм і добрими учителями” [7, с. 36]. Власне метафорою “кріпкого заборола” І. Карбулицький упривнив своє осмислення релігійно-освітніх відносин на Буковині категоріями протистояння, боротьби, протидії, опору, а не взаємодії культур.

Визнання значної ролі церкви і духовенства в історії українського шкільництва, прихильне ставлення до православ'я, трактування взаємин католицьких і православних освітніх традицій як процесу боротьби і взаємопоборювання вирізняло публікації українських істориків-позитивістів. По-суті, у цьому аспекті не відбулося якогось значного відступу від романтичних історіографічних візій першої половини і середини ХІХ ст.

Висновки. Отже, релігійно-конфесійні візії українських істориків педагогіки середини ХІХ – початку ХХ ст. здебільшого позначилися високою оцінкою ролі релігії в суспільстві та діяльності церкви і духовенства щодо розвитку шкільництва. Особливістю релігійних інтерпретацій значної частини вчених Наддніпрянської України, істориків освіти, була їх відверто проправославна і водночас антикатолицька позиція. Причому ця тенденція виявлялася у представників різних методологічних культур і “стилів мислення”: романтиків, пізніх романтиків-передпозитивістів і власне позитивістів. Автори історико-педагогічних наративів епохи романтизму інколи вдавалися й до відвертих протикатолицьких пасажів, трактуючи проповідування католицького християнства як “католицьку пропаганду”, яка починає свій шлях біля “порогів шкіл”. Католицьке шкільництво зображали в негативних фарбах й пізні романтики (передпозитивісти). Позитивістська традиція, попри декларований сцієнтиський підхід, не привнесла нових трактувань до вже усталених, традиційних стереотипів й оцінок релігійно-конфесійної ідентичності. Схожі погляди щодо впливу православ'я і католицизму на минувшину українського шкільництва декларували й західноукраїнські дослідники-позитивісти.

Використана література:

1. *Андріяшев А.* Матеріали для історії учбових заведень Черниговської дирекції съ 1789 – 1832 г. / А. Андріяшев. – К. : Вь университетской типографіи, 1865. – 93 с.
2. *Богдашина О. М.* Позитивизм в історичній науці в Україні (60-ті рр. XIX – 20-ті рр. XX ст.) / О. М. Богдашина. – Харків : “Апостроф”, 2010. – 480 с.
3. *Галів М.* Ліберальні ідеї в українському історико-педагогічному наративі (друга половина XIX – початок XX ст.) / Микола Галів // Актуальні питання гуманітарних наук. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – Вип. 10. – С. 190-197.
4. *Гупан Н.* Українська історіографія історії педагогіки / Нестор Гупан. – К. : А.П.Н., 2002. – 224 с.
5. *Данилевский Г. П.* Харьковскія народныя школы, 1732 – 1845 г. / Г. П. Данилевский // Украинская старина. – Харьков : Изданіе Заленскаго, 1866. – С. 287-403.
6. *Жолдоков В. О.* Релігійний фактор міжетнічних відносин на початку XXI століття (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / В. О. Жолдоков. – К., 2009. – 20 с.
7. *Карбулицкий І.* Розвій народного шкільництва на Буковині / Ілярій Карбулицкий. – Вишківці : З друкарні “Рускої Ради”, 1907. – 148 с.
8. *Лавровский Н.* О древне-русских училищах / Н. Лавровский. – Харьков : Печатано вь университетской типографіи, 1854. – 185 с.
9. *Мочульский В.* Просвѣщеніе на Югѣ Россіи вь царствованіе императрицы Екатерины II / В. Мочульский. – Одесса : Типографія Штаба Округа, 1897. – 20 с.
10. *Мукаловъ Н.* Народная школа вь Юго-Западномъ Краѣ (историко-статистический очеркъ) / Н. Мукалов. – К. : Губернская Типографія, 1892. – 60 с.
11. О началѣ Христіанства вь Польшѣ // Журналь Министерства Народнаго Просвѣщенія. – 1842. – Ч. XXXIII. – С. 1-46.
12. *Панасюк А.* Историческій очеркъ начального образованія вь г. Каменець-Подольскѣ / А. Панасюк. – Каменець-Подольскѣ, 1904. – 65 с.
13. *Проценко Е. Б.* Духовно-ціннісні орієнтації особистості в контексті філософсько-релігійних традицій : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.11 / Е. Б. Проценко. – К., 2006. – 18 с.
14. *Сухомлинська О. В.* Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с.
15. *Топольський Є.* Як ми пишемо і розуміємо історію : Таємниці історичної нарації / Єжи Топольський. – К. : К.І.С., 2012. – 400 с.
16. *Шульгинъ Я.* Нѣсколько данныхъ о школахъ вь правобережной Украинѣ вь половинѣ XVIII в. / Я. Шульгин // Киевская старина. – 1891. – Т. 34. – С. 97 – 118.

References:

1. *Andriiashev A.* Materialy dlia istorii uchebnykh zavedenij Chernyhovskoi dyrektsiy s 1789 – 1832 h. / A. Andriiashev. – K. : V unyversytetskoj typohrafiy, 1865. – 93 s.
2. *Bohdashyna O. M.* Pozytyvizm v istorychnii nautsi v Ukraini (60-ti rr. XIX – 20-ti rr. XX st.) / O. M. Bohdashyna. – Kharkiv : “Apostrof”, 2010. – 480 s.
3. *Haliv M.* Liberalni idej v ukrainskomu istoryko-pedahohichnomu naratyvi (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) / Mykola Haliv // Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. – Drohobych : Posvit, 2014. – Vyp. 10. – S. 190-197.
4. *Hupan N.* Ukrainska istoriografiiia istorii pedahohiky / Nestor Hupan. – K. : A.P.N., 2002. – 224 s.
5. *Danylevskiy H. P.* Kharkovskiiia narodnyia shkoly, 1732–1845 h. / H. P. Danylevskiy // Ukraynskaia staryna. – Kharkov : Izdanie Zalenskaho, 1866. – S. 287-403.
6. *Zholdokov V. O.* Relihiinyi faktor mizhetnichnykh vidnosyn na pochatku XXI stolittia (sotsialno-filosofskiy analiz) : avtoref. dys. ... kand. filosof. Nauk : 09.00.03 / V. O. Zholdokov. – K., 2009. – 20 s.
7. *Karbulytskyi I.* Rozvii narodnoho shkilnystvta na Bukovyni / Iliarii Karbulytskyi. – Vyshkivtsi: Z drukarni “Ruskoj Rady”, 1907. – 148 s.
8. *Lavrovskiy N.* O drevne-russkykh uchylshchakh / N. Lavrovskiy. – Kharkov : Pечатано v unyversytetskoj typohrafiy, 1854. – 185 s.

9. *Mochulskyi V.* Prosvieshchenie na Yuhe Rossii v tsarstvovanie imperatritsy Yekateriny II / V. Mochulskyi. – Odessa : Typohrafiia Shtaba Okruha, 1897. – 20 s.
10. *Mukalovъ N.* Narodnaia shkola v Yuho-Zapadnom Kraje (istoryko-statystycheskyi ocherk) / N. Mukalov. – K. : Hubernskaia Typohrafiia, 1892. – 60 s.
11. O nachalie Khrystianstva v Polshe // Zhurnal Mynysterstva Narodnaho Prosvieshcheniia. – 1842. – Ch. XXXIII. – S. 1-46.
12. *Panasiuk A.* Istorycheskii ocherk nachalnoho obrazovaniia v h. Kamenets-Podolske / A. Panasiuk. – Kamenets-Podolsk, 1904. – 65 s.
13. *Protsenko E. B.* Dukhovno-tsinnisni oriiientatsii osobystosti v konteksti filososfsko-relihiinykh tradytzii : avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.11 / E.B. Protsenko. – K., 2006. – 18 s.
14. *Ukhomlynska O. V.* Istoryko-pedahohichnyi protses: novi pidkhody do zahalnykh problem / O. V. Sukhomlynska. – K. : A.P.N., 2003. – 68 s.
15. *Topolskyi Ye.* Yak my pysheмо i rozumiemo istoriiu : Taiemnytsi istorychnoi naratsii / Yezhy Topolskyi. – K. : K.I.S., 2012. – 400 s.
16. *Shulhyn Ya.* Nieskolko dannnykh o shkolakh v pravoberezhnoi Ukrainie v polovynie XVIII v. // Kyevskaia staryna. – 1891. – T. 34. – S. 97-118.

ГАЛИВ М. Д. Религиозно-конфессиональные воззрения в украинском историко-педагогическом нарративе (вторая пол. XIX – нач. XX в.)

В статье проанализированы проявления религиозно-конфессиональных видений, рефлексий и стереотипов в украинском историко-педагогическом нарративе второй половины XIX – начала XX в. Сделана попытка эксплицировать отношение авторов – историков образования и педагогики – к религиозному вопросу, к представителям православной, греко-католической, католической церкви и конфессий. Показано, что труды украинских историков педагогики исследуемого периода обозначились в своем большинстве высокой оценкой роли религии в обществе и деятельности церкви и духовенства в деле развития образования. Установлено, что особенностью “религиозных” интерпретаций ученых Надднепрянской Украины, историков педагогики, была их откровенно проправославная и одновременно антикатолическая позиция. Причём эта тенденция проявлялась у представителей разных методологических культур и “стилей мышления”: романтиков, поздних романтиков и позитивистов.

Ключевые слова: религиозно-конфессиональные видения, православие, католицизм, украинский историко-педагогический нарратив

HALIV M. D. Religious and faith-based beliefs in the Ukrainian historical and pedagogical narrative (second half of XIX – beginning of the XX century).

The article analyzes the expression of religious visions, reflections and attitudes of the Ukrainian historical and pedagogical narrative of the second half nineteenth – early twentieth century. An attempt to explicate the ratio authors – historians of education and pedagogy – a religious issue, representatives of the Orthodox, Greek Catholic, Catholic churches and denominations. It is shown that the works of Ukrainian historians of pedagogy this period indicated of appreciation of the role of religion in society and activity church and the clergy in the development of education. The author believes that the feature of “religious” interpretation of a large part of the Ukrainian scientists, historians of pedagogy, was their pro-Orthodox and at the same time anti-Catholic stance. Moreover, this trend was in representatives of different methodological cultures and “thinking styles”: romantic, late-Romantic and positivists.

Key words: the religious and denominational vision, Orthodoxy, Catholicism, Ukrainian historical and pedagogical narrative